

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

A COMPETENT APPROACH IN THE MODERN PARADIGM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

У статті представлено теоретико-методологічні аспекти впровадження компетентнісного підходу в контексті сучасної парадигми професійної підготовки педагогів. На основі аналізу сучасних наукових розвідок та нормативно-правових документів, які регулюють зміст професійної освіти, виокремлено сутність компетентнісного підходу, наведено умови і закономірності його реалізації в умовах ступеневості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Докладно представлено особливості організації самостійної роботи студентів, класифіковано різновиди організації позааудиторної роботи здобувачів освіти. До групи А віднесено завдання, що передбачають опанування знаннями, як-от: робота з першоджерелами, Інтернет-ресурсами; опрацювання нормативно-правових документів; підготовка тез, анотацій, творів-есе тощо. Група Б передбачає закріплення та систематизацію набутих знань: опрацювання конспектів лекцій, підготовка презентацій, наукові повідомлення і доповіді, візуалізація навчального матеріалу. Група В охоплює завдання, які передбачають формування практичних умінь і навичок, творчий підхід до розв'язання завдань у майбутній професійній діяльності, а саме: тренувальні вправи, алгоритми вирішення професійних завдань, проектування компонентів освітнього процесу, моделювання варіантів впровадження зарубіжного досвіду в ЗДО України, дослідно-експериментальну діяльність, рефлексивний самоаналіз сформованих компетентностей бакалавра та магістра дошкільної освіти тощо.

Актуалізовано специфіку магістерської підготовки, яка має забезпечувати кожному випускнику розвиток творчості, формування індивідуального стилю міжособистісної взаємодії з дітьми, схильності до адміністративної, методичної, науково-дослідницької та інших видів діяльності в ЗДО. Представлено метод проектів як особливу парадигму, яка спонукає кожного студента до проявів ініціативності й самостійності, налагодження міжособистісної взаємодії на засадах толерантності і взаємодопомоги.

Ключові слова: компетентнісний підхід, стратегія, парадигма, професійна підготовка, магістр, дошкільна освіта.

The article presents the theoretical and methodological aspects of the implementation of the competence approach in the context of the modern paradigm of professional training of teachers. On the basis of the analysis of modern scientific research and legal documents that regulate the content of professional education, the essence of the competence approach is singled out, the conditions and regularities of its implementation in the conditions of the degree of training of future teachers of preschool education institutions are given.

The peculiarities of the organization of independent work of students are presented in detail, the types of organization of extracurricular work of students of education are classified. Group A includes tasks involving the acquisition of knowledge, such as: work with primary sources, Internet resources; development of normative and legal documents; preparation of theses, annotations, essays, etc. Group B involves consolidating and systematizing acquired knowledge: working out lecture notes, preparing presentations, scientific messages and reports, visualization of educational material. Group C includes tasks that involve the formation of practical abilities and skills, a creative approach to solving tasks in future professional activities, namely: training exercises, algorithms for solving professional tasks, designing components of the educational process, modeling options for introducing foreign experience into preschool education institutions of Ukraine, research and experimental activity, reflective self-analysis of the formed competencies of bachelor and master of preschool education, etc.

The specifics of master's training have been updated, which should provide each graduate with the development of creativity, the formation of an individual style of interpersonal interaction with children, the inclination to administrative, methodical, research and other types of activities in preschool education institutions. The project method is presented as a special paradigm that encourages each student to show initiative and independence, establish interpersonal interaction on the basis of tolerance and mutual assistance.

Key words: competence approach, strategy, paradigm, professional training, master's degree, preschool education.

УДК 378.22:373.2.011.3-051]005.336.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.14>

Лисенко Н.В.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Лисенко О.М.,

докт. пед. наук,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Матішак М.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми. Сучасні наміри реформувати професійну підготовку майбутніх вихователів ЗДО у закладах вищої освіти України залишають поза увагою стратегію нещодавно впроваджені нової редакції Базового компонента дошкільної освіти (2021), який є не лише підґрунтям для забезпечення якісної освіти дітей дошкільного віку, а й запорукою для успішної реалізації програми НУШ.

Результати аналізу науково-методичної та психолого-педагогічної літератури свідчать про

те, що чинником подальшого поступу дошкільної освіти може стати зреалізований у парадигмі умовах ступеневої фахової підготовки педагогів компетентнісний підхід. Саме він обумовлює гнучке формування загальнокультурних і професійних компетенцій випускників ЗВО з урахуванням мінливих вимог соціуму до педагогів закладів дошкільної освіти різного типу і різних форм власності. Цього приводу Г. Беленька зауважує, що реформування професійної підготовки майбутніх

педагогів в Україні полягає в «мультиконцептуальному підході до питань фахової підготовки, враховує тенденції розвитку сучасної вищої освіти: переосмислення ролі викладача, пріоритетність морально-духовного розвитку педагога, інноваційність у викладанні, практичну спрямованість освітнього процесу, еволюцію онлайн-навчання» [1, с. 31].

Оскільки компетентнісний підхід спрямовує процес сучасної ступеневої фахової підготовки на максимальне стимулювання розвитку професійних особистісних якостей, підвищення якості освіти проєктується і на формування індивідуального стилю навчальної діяльності кожного студента, забезпечуючи йому для цього рівний доступ і рівні можливості у педагогічному процесі ЗВО.

Таким чином, визнаючи у парадигмі сучасної фахової освіти компетентнісний підхід одним із найважливіших факторів її модернізації, зміст і технології його реалізації прогнозують формування здатності випускника ЗВО вирішувати низку професійних завдань на рівні своєї кваліфікації, а також володіння індивідуальним досвідом успішного розв'язання фахових проблем у різних соціальних сферах і ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні, практичні аспекти впровадження компетентнісного підходу, інноваційні аспекти фахової підготовки майбутніх педагогів у ЗВО представлено у наукових дослідженнях Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дубасенюк, О. Коберник, К. Крутій, В. Ляпунової, І. Рогальської, С. Сисоєвої та ін.

Посилення значущості СРС у професійній підготовці майбутніх педагогів ЗДО, збільшення її обсягу у структурі навчальних планів і програм передбачає також посилення відповідальності студентів (і не лише за якість КСР!), а й викладачів за результати своєї діяльності та за якість педагогічного процесу в ЗВО загалом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні наукові напрацювання у руслі удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО, виникає необхідність докладно розглянути умови реалізації компетентнісного підходу в процесі організації самостійної роботи студентів. У контексті зазначеного вище, а також урахування стрімке скорочення годин на аудиторне навантаження, істотно посилюється вплив і значення самостійної роботи студента (СРС), яка в останні роки посіла чільне місце у плануванні навчального навантаження кожного викладача і виконує функцію одного із найважливіших чинників якісного опанування основною освітньою програмою [3].

Розширення сфери впливу частки самостійної роботи студентів на їхню фахову підготовку надає педагогічному процесу ЗВО

практико-зорієнтованої та проблемно-дослідницької спрямованості шляхом їх активного залучення до участі в різних формах самостійного виконання навчальних завдань прикладної спрямованості, проєктуючи зростаючий рівень їхньої складності.

Отже, визначальний напрям траєкторії руху самостійної роботи студентів убачаємо в її спрямованості на оптимізацію її окремих видів, а також на створення належних умов для забезпечення активності та самостійності студентів на аудиторних заняттях і поза ними, утім, й у різних видах педагогічної практики.

За такого підходу до СРС в умовах ступеневої фахової підготовки набуває дещо інших сенсів з погляду на її зміст, обсяг витраченого часу, ставлення до самостійної роботи кожного студента і викладачів випускової кафедри.

Мета статті – розробити і запропонувати ефективні форми організації самостійної роботи студентів та методи керівництва нею у контексті нової парадигми ЗВО задля формування фахових компетентностей в умовах ступеневої підготовки за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Із урахуванням загальних методичних підходів до СРС і відповідно специфіки її організації у Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника [6] нами представлено у статті основні принципи проєктування цієї діяльності студентів на педагогічному факультеті. До прикладу, наводимо фрагменти діяльності викладачів випускової кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти, урахувавши ступеневість фахової підготовки майбутніх педагогів у системі «бакалавр – магістр».

Відтак, сформульовані висновки про необхідність гармонійного підходу до дидактичного супроводу СРС на різних рівнях вищої освіти, які обумовлені та обґрунтовані розумінням студентами сутності формування їхніх компетентностей бакалавра ДО і магістра ДО, адже вони виконуватимуть у майбутньому дещо різні фахові функції та професійні обов'язки.

Виклад основного матеріалу. Основою нашого підходу до аналізу СРС розглядаємо її вищу форму – НДРС загалом у руслі загального наукового напрямку, проблеми «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в Європейський освітній простір» (Державний реєстраційний номер 0106U009432), над якими працює професорсько-викладацький колектив випускової кафедри, прогнозуючи одержані результати у русло практичної реалізації в освітньому процесі ЗДО чи ЗВО. На наші глибокі переконання, саме такий підхід до організації самостійної роботи студентів стимулює їхню позитивну мотивацію до активного формування

індивідуального стилю професійної діяльності, а, надалі, й професійної досконалості.

Спершу розглянемо послідовність організації самостійної роботи студентів означеної вище спеціальності відповідно до Державного стандарту вищої освіти та Професійного стандарту підготовки бакалаврів і магістрів у ЗВО України. Відповідно, важливими та необхідними напрямками СРС розглядаємо формування їхньої готовності до самостійного опанування знаннями, формування умінь і навичок, які є необхідними для їхньої професійної діяльності у майбутньому.

У контексті зазначеного, чітко увиразнюються завдання СРС, які спрямовуються на формування:

- здібностей до когнітивної діяльності;
 - низки особистісних якостей – активності, творчої ініціативності, відповідальності, самодисципліни та ін.;
 - професійного мислення, схильності до саморозвитку, самоудосконалення, самооцінки, а також прагнення до самореалізації;
 - умінь коректно послуговуватися нормативно-правовими документами, науковою та спеціальною літературою;
 - науково-дослідницьких і прогностично-експериментальних умінь;
 - готовності до: професійного використання в реальному педагогічному процесі ЗДО навчальних і науково-методичних матеріалів, укладання портфоліо;
 - ефективного розв'язання виробничих проблем під час різних видів педагогічної практики;
 - дидактичного осмислення й творчої реалізації педагогічних здобутків представників освітніх систем різних країн світу;
 - написання наукових робіт різного рівня та ін.
- Компетентнісний підхід задля успішного розв'язання окреслених завдань передбачає широкий спектр активних та інтерактивних методів аудиторної й позааудиторної роботи зі студентами ЗВО. Таким чином забезпечується формування передбачених професійними стандартами загальних компетентностей кожного випускника ОП «Дошкільна освіта» (громадянської, соціальної, культурної, цифрової, підприємницької, етичної) та компетентностей, необхідних для виконання трудових функцій та практичних завдань у майбутній професійній діяльності [7; 8].

Різні форми контролю за процесом опанування студентами теоретичними знаннями, вище наведеними практичними вміннями і навичками спрямовані на те, щоб кожен викладач професійно оцінював наявну в їхньому змісті частку освітніх досягнень під час аудиторної і під час самостійної роботи. Диференціацію такої оцінки розглядаємо ефективним чинником позитивної мотивації СРС, успішності його професійного становлення.

Зауважимо, що уміння викладача забезпечити об'єктивне оцінювання результатів на основі неподільної єдності освітніх досягнень кожного студента під час аудиторної та позааудиторної роботи, значною мірою залежить від реалізації принципу наступності в організації, доборі змісту й моделюванні логіки педагогічного процесу ЗВО в умовах ступеневої послідовності у підготовці бакалавра, а, надалі – магістра.

Із таких міркувань, рекомендуємо якомога ширше використовувати різні види позааудиторної діяльності у СРС, які нами виокремлено у три актуальні групи: А – опанування знаннями; Б – закріплення та систематизації набутих знань; В – формування практичних умінь і навичок.

Розглянемо їх дещо розлогіше. Отже, до групи А нами віднесено:

- роботу студентів із першоджерелами (статті, підручники, монографії та ін.), які сприяють засвоєнню логіки викладу наукових ідей чи концептів автора, чіткості складання плану для відтворення змісту;
- написання тез, конспектів, анотацій, творів-есе у довільній композиції відтворюваного тексту, занотовування індивідуальної думки про нього і своїх міркувань;
- опрацювання нормативно-правових та довідникових джерел у формі нотаток, цитування;
- роботу з Інтернет-ресурсами.

Групу Б складають:

- всі види роботи з конспектами лекцій;
- підготовка презентацій окремих розділів, тем чи питань з навчального матеріалу;
- укладання плану відповіді, тез повідомлення чи доповіді, таблиць для візуалізації теоретичної інформації;
- аналітико-дидактичне осмислення змісту навчальних матеріалів у формі анотації, рецензії, контент-аналізу, реферату чи твору-есе та ін.;
- акумулювання основного наукового потенціалу теми, розділу чи посібника загалом у формі звіту, відео-презентації, тематичної графіки та ін.

До групи В віднесено:

- різні алгоритми ефективного розв'язання фахових педагогічних задач, ситуацій, зразки вправ для тренування у різних підходах до вироблення індивідуального стилю професійної діяльності;
- проєктування компонентів освітнього процесу в обсязі різних фрагментів розпорядку для дітей різних вікових груп за різними освітніми програмами МОН України і в ЗДО різного типу;
- моделювання ефективних варіантів упровадження зарубіжного досвіду в різні види і компоненти професійної діяльності;
- прогнозування варіативності виробничих педагогічних ситуацій і завдань (кейсів) для роботи з педколективом ЗДО та у процесі взаємодії з батьками вихованців;

– моделювання різних варіантів організації освітнього процесу з дітьми з ООП у різних вікових групах ЗДО;

– дослідно-експериментальну діяльність у руслі НДРС і КСР (контроль самостійної роботи), підготовка курсових і дипломних робіт, наукових доповідей на студентських науково-практичних конференціях;

– рефлексивний самоаналіз компонентів професійної готовності та рівня її сформованості згідно компетентнісних складових бакалавра і магістра.

Надалі розглянемо методичний супровід процесу організації СРС на який суттєво впливають такі умови в педагогічному процесі ЗВО – особливості навчальної дисципліни (освітнього компонента), кількість годин на її вивчення, від яких залежить обсяг годин на СРС та види завдань, а також особистісні якості. Зауважимо, що кожна методика, яку обирає викладач, детермінована низкою вимог до організації СРС. А саме:

– ознайомити студентів із силабусом навчальної дисципліни, кількістю та видами завдань до кожної теми;

– здійснювати хронометраж, чітко з'ясовувати кількість часу на виконання аудиторних і позааудиторних завдань;

– забезпечувати моніторинг освітніх досягнень кожного студента;

– забезпечити в методичному арсеналі зразки творчого виконання завдань різного виду відповідно до трьох груп (А; Б; В) окреслених завдань;

– урахувувати результати поетапного оцінювання освітніх досягнень СРС у різних формах і видах її організації у підсумковій оцінці за вивчення теми, розділу, дисципліни загалом. Отож, дамо значно розлогіший виклад однієї із методик, яка дала очікувані нами результати в реалізації компетентнісного підходу.

У системі ступеневої підготовки майбутніх педагогів ЗДО бакалавр (завершена вища освіта) – виконавець освітніх завдань, які слід реалізувати в спільній діяльності з дітьми певної вікової групи шляхом упровадження ефективних педагогічних технологій. Він керує різними видами діяльності дітей, здійснює систематичний моніторинг їхніх освітніх досягнень, аналізує прогалини та проблемні запитання, які виникають у навчанні й вихованні.

Щодо магістра – це вищий рівень професійної підготовки, який забезпечує кожному випускнику розвиток творчості, формування індивідуального стилю міжособистісної взаємодії з дітьми, схильності до адміністративної, методичної, науково-дослідницької та інших видів діяльності в ЗДО. Магістр – це рушій не лише реформування змісту дошкільної освіти, а й модернізації освітнього процесу загалом шляхом упровадження інноваційних технологій [9].

Реалізація системного підходу до фахової підготовки майбутніх педагогів ЗДО в умовах ступеневої моделі обумовлює ефективність процесу опанування педагогічною професією водночас із формуванням готовності майбутніх педагогів до перманентного підвищення рівня своєї кваліфікації згідно вимог і запитів суспільства, досягненнями педагогічної науки, особливостей функціонування ЗДО різного типу і різних форм власності.

Оновлена освітня парадигма професійної стратегії компетентнісного підходу підготовки майбутніх педагогів ЗДО, вироблена науковцями та схвалена МОН України, спрямовує сучасну педагогічну освіту в русло гуманітарного розвитку задля забезпечення готовності кожного випускника до активної трансляції набутих знань, умінь і навичок в освіту дітей дошкільного віку, яка є підґрунтям для всіх освітніх особистісних досягнень на перспективу.

Відповідно, проблема професійної підготовки майбутніх педагогів ЗДО вимагає принципового осмислення її найважливіших компонентів (зміст, форми, методи) і реалізації нових підходів до активізації не лише інтелектуальної, а й особистісної та соціальної активності кожного студента під час навчання у ЗВО.

До таких підходів відносимо компетентнісний, оскільки саме він спрямовує викладача на реалізацію активних методів навчання майбутніх педагогів, які будуть спонукати його у професійній самостійній діяльності до креативної розумової та практичної взаємодії з дітьми.

Завдання викладача ЗВО за такого підходу полягає у тому, щоб організувати самостійне засвоєння студентами знань у процесі активної взаємодії у форматі суб'єкт – суб'єктних відносин. Діалог між викладачем і студентом та між студентами у процесі навчально-пізнавальної діяльності, яка побудована на імітації професійної діяльності педагога ЗДО, значно посилює особистісний інтерес до оволодіння інноваційними педагогічними технологіями, стимулює їхні можливості застосовувати такі технології в самостійній професійній діяльності.

До таких ефективних методів імітації професійної діяльності відносимо метод проєктів. Його цінність убачаємо в тому, що він дозволяє не лише моделювати будь-яку проблему, а й створює умови для практичного застосування різних знань задля їхнього вирішення, візуалізує приховані від безпосереднього сприймання зв'язки і залежності, які функціонують у реальних життєвих ситуаціях на рівні людини, і на рівні природних та суспільних явищ, пролонгує моделювання проблемних ситуацій.

Метод проєктування, як інтерактивний, спонукає кожного студента до проявів ініціативності й самостійності, налагодження міжособистісної взаємодії на засадах толерантності й паритетності,

взаємодопомоги й посилення внутрішньої позитивної мотивації до оволодіння професією.

Метод проєктів слід розглядати як особливу парадигму, яка дозволяє кожному студенту думати і діяти по-різному, виявляти свій творчий потенціал і, водночас, співпрацювати у групі чи мікрогрупі. Проблематика проєктів, які доцільно використовувати у професійній підготовці майбутніх педагогів, прогножуючи їхню діяльність з дітьми в аналогічному руслі, практично не обмежена, відповідно, розглядаємо у статті один із прикладів, який сприяє формуванню професійної етики та мотивації педагогічної діяльності, виробленню моделі практичної поведінки педагога в ситуаціях використання методу проєктів у ЗДО. Важливою особливістю проєктування розглядаємо право студента вибрати не лише тему проєкту, а й методи розв'язання його завдань та узагальнення фактів і результатів у презентації.

У навчально-методичному посібнику «Еко-око: дошкільник пізнає світ природи» наведено етапи реалізацію проєкту та функції викладача, які згодом трансформуються у функції педагога ЗДО [2, с. 176–181, с. 332–333].

Висновки. Унаслідок узагальнення викладених нами міркувань щодо компетентнісного підходу в сучасній парадигмі професійної освіти майбутніх педагогів ЗДО, можемо стверджувати, що оптимальними для формування їхніх фахових компетентностей слід розглядати насамперед, компетентнісний підхід. Він забезпечує в педагогічному процесі ЗВО доступ викладачам до широкого вибору інтерактивних методів і технологій, обґрунтованих у наукових працях українських і зарубіжних дослідників.

Форми контролю за умови впровадження компетентнісного підходу в ЗВО доцільно розглядати своєрідним продовженням упровадженої методики у процес їхньої підготовки. Оцінка викладача акумулює досягнення і прогалини студента, його активність і самостійність, а також готовність до прогнозування траєкторії саморозвитку та самоудосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беленька Г. Підготовка вихователів дітей дошкільного віку: вектор євроінтеграції. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. № 35(1). С. 30–35. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2021.354>
2. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально- методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 352 с.
3. Лисенко Н.В., Лисенко О.М., Матішак М.В. Науково-методичні та інструментально-технологічні аспекти самостійної роботи магістрів у процесі їх фахової підготовки у ЗВО. *NEW INCEPTION : науковий журнал*. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. С. І. Стрілець. Чернігів, 2022. № 1–2 (7–8). С. 62–69.
4. Наказ МОН України № 572 від 29.04.2020. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-012-m.pdf>
5. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід. Монографія / За загальною редакцією Г.В. Беленької, О.А. Половіної. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
6. Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/polozhennia-pro-OOP.pdf>
7. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
8. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти». № 620-21 від 28 вересня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
9. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Нац. акад. пед. наук України, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ : Едельвейс, 2014. 399 с.